

VART TOG KLIMATET VÄGEN?

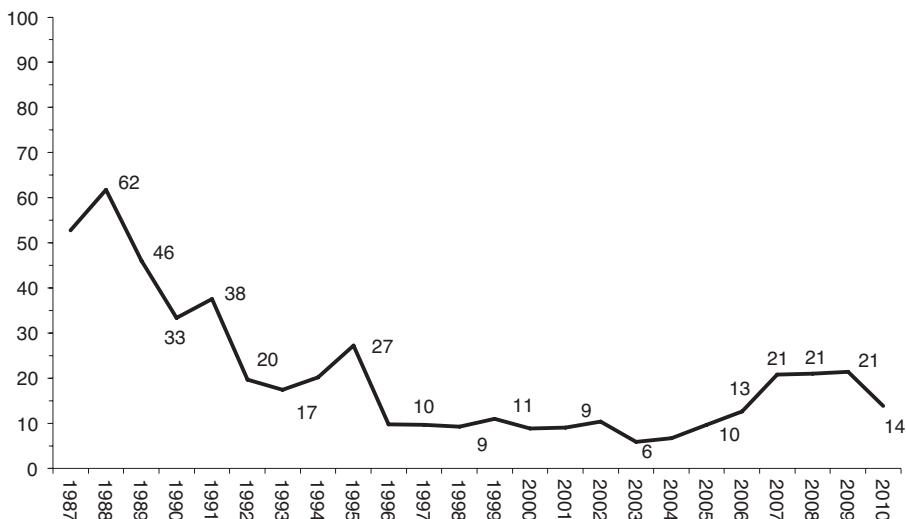
NIKLAS HARRING, JOHAN MARTINSSON OCH
BJÖRN RÖNNERSTRAND

Svenskarnas engagemang i miljöfrågan har varierat kraftigt över tid. Under slutet av 1980-talet var miljön den stora frågan. Tjernobylyckan och säldöden är exempel på händelser som påverkade den allmänna opinionen och även bidrog till miljöpartiets valframgång 1988. Men i den svenska lågkonjunktursens spår i början av 1990-talet tappade miljöfrågan mark och frågor kring ekonomi och sysselsättning slog igenom i den allmänna opinionen. Bennulf och Selin (1993) konstaterade att "[u]nder de ekonomiska krisåren 1991 och 1992 när ekonomi/sysselsättning anges som det viktigaste problemområdet faller uppmärksamheten för miljöfrågorna tillbaka" och Asp (1991) kunde visa att mediernas uppmärksamhet för miljöfrågorna sjönk mellan 1988 och 1991.

När väl den ekonomiska krisen var över och konjunkturen vände uppåt under slutet av 1990-talet kunde en renässans för miljöfrågorna bland allmänheten förväntas – men så blev inte fallet. Istället följde en period under andra hälften av 1990-talet och första hälften av 00-talet där miljöfrågorna förde en tynade tillvaro. Miljöfrågornas återtag dröjde istället till andra hälften av 00-talet, vilket återspeglas i en tydlig uppgång för miljöfrågan både som viktigt samhällsproblem i SOM-undersökningens mätningar år 2006 och 2007 och i bevakningen av miljö- och klimatfrågor i massmedia. Opinionsen låg därefter stabilt fram till mätningen 2010 som nu indikerar att miljön är på väg ner på allmänhetens agenda igen.

Syftet med den här artikeln är att närmare granska den opinionsmässiga cykel som miljöfrågan tycks ha genomgått mellan åren 2006 och 2010. Frågan är på vilket sätt miljöfrågan fått genomslag i olika grupper, men också vilken roll media har spelat när det gäller att åter sätta miljö- och klimatfrågan på den opinionsmässiga agendan. Utgångspunkten är att det kan tänkas finnas skillnader vad gäller hur tidigt eller hur sent olika grupper reagerar när opinionsvinden blåser och i vilken mån olika grupper tar till sig den politiska och mediala uppmärksamhet som klimatfrågan har fått under de senaste åren.

Figur 1 Miljöfrågors vikt bland allmänheten 2005-2010 (procent)

Kommentar: Siffrorna i figuren visar andelen bland samtliga tillfrågade som anger miljö- och klimatfrågor som ett av de viktigaste samhällsproblemen. Vi använder en öppen fråga där upp till tre samhällsproblem får anges. Källa: SOM-undersökningarna 1987-2010.

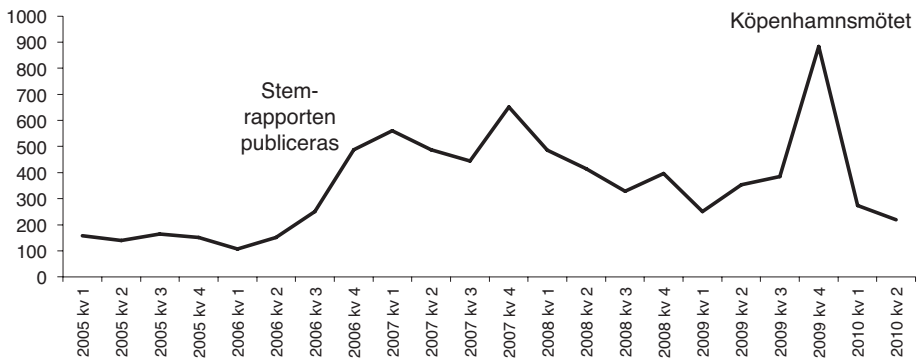
Kapitlet har två delar. För det första kommer vi att undersöka hur massmedias bevakning av miljö- och klimatfrågor utvecklas under tidsperioden 2005-2010 då miljöfrågan genomgår en cykel av upp- och nedgång i allmänna opinionen. För det andra kommer vi att undersöka hur den upp- och nedgång vi kan se i figur 1 ser ut bland olika grupper av människor. Återfinns upp- och nedgången för miljöfrågorna på dagordningen endast bland vissa medborgare, eller följer de flesta samma mönster?

Massmedias miljö- och klimatrapportering

Vi börjar med att ta oss an massmedias miljöbevakning. Under perioden 2005-2010 har även medierapporteringen av miljöfrågor varierat kraftigt. Medierapporteringen i svensk kvälls- och dagspress varierar förhållandevis mycket, både när man jämför mellan enskilda år och mellan kvartal. Det ligger naturligtvis nära till hands att koppla samman ökningen av andelen personer som ser miljön som bland de viktigaste samhällsproblemen, med just ökningen av rapporteringen kring miljö- och klimatfrågor i kvälls- och dagspressen. Att reda ut hur dessa båda faktorer – allmänhetens miljöengagemang och mediernas rapportering om miljöfrågor – hänger samman ligger dock utanför syftet med detta kapitel. Vad vi kan konstatera är att händelser med anknytning till miljö och klimat återspeglas i den tryckta pressens rapportering

samt att det finns ett tydligt samband över tid mellan omfattningen av massmedias miljöbevakning och allmänhetens engagemang för miljöfrågor. Som tidigare har visats av Jagers och Martinsson (2007) så flerfaldigades rapporteringen kring miljö- och klimatfrågor i svensk media i samband med publiceringen av *Sternrapporten*¹ och filmen *En obehövlig sanning*² hösten 2006. En uppdaterad tidsserie över antalet artiklar om miljö- och klimatfrågor i svenska kvälls- och dagstidningar återfinns i figur 2. Under sista kvartalet 2006 och första kvartalet 2007 syns mycket riktigt en tydlig publiceringspuckel kopplad till *Sternrapporten*.

Figur 2 Artiklar om miljö- och klimatfrågor i Sveriges största morgon- och kvällstidningar 2005 till 2010 (antal)

Kommentar: Sökningen har gjorts i Aftonbladet, Expressen, Göteborgs-Posten, Dagens Nyheter och Svenska Dagbladet. De sökord som användes var: klimathot, växthusgas, miljöfråga* klimatförändring*, klimatkatastrof*, klimatmöte* och klimatförhandling*. Uppgifterna är hämtade med hjälp av Retriver/Mediearkivet.

En andra tydlig uppgång i mediebevakningen syns mot slutet av år 2009 och kan även den kopplas till en viktig händelse på klimatområdet. Den kraftiga ökningen av antalet artiklar fjärde kvartalet 2009 hänger samman klimatmötet i Köpenhamn i december samma år. Den efterföljande nedgången återspeglar sedan främst en återgång till en mer vardaglig rapportering kring miljö- och klimatfrågor efter klimatmötet.

Granskar vi utvecklingen över tid närmare ser vi dock att miljö- och klimatfrågan tycks ha etablerats på en högre nivå i den svenska kvälls- och dagspressens rapportering än innan klimatförändringsdebatten startade, även efter Köpenhamnsmötet. Om vi utgår från år 2005 som utgångspunkt och basår ser vi att rapporteringen totalt sett var mer än tre gånger så hög som 2005 under 2007 och 2009. I jämförelse med dessa år framstår rapporteringen 2010 visserligen som låg, men ställt i relation till rapporteringen 2005 är det fortfarande fråga om en 70-procentig ökning.

Mediebevakningen och den allmänna opinionen påverkar givetvis varandra (se exempelvis, McCombs & Shaw 1972, Ader 1995, Strömbäck 2000). Medierapporteringen styr vad människor intresserar sig för, och media skriver om det som engagerar människor. I det här sammanhanget analyserar vi dock enbart sambandet mellan dessa två trender utan att göra några anspråk på att kunna förklara utvecklingen av miljöopinionen med hjälp av mediebevakningen. Båda tidsserierna pekar oftast i samma riktning och vi ser exempelvis en klar uppgång för miljöfrågor både i mediebevakning och i allmänna opinionen till år 2007, samt en nedgång mellan 2009 och 2010. Däremot finns ingen motsvarighet bland allmänheten till den skarpa uppgången i mediebevakningen i samband med Köpenhamnsmötet mot slutet av 2009. I båda fallen placerar sig också miljöfrågan högre under 2010 än 2005, före klimatdebattens start. I stort finns alltså en slående samvariation mellan mediebevakningen av miljö- och klimatfrågor och frågans ställning på allmänhetens agenda.

Miljöfrågans viktighet i olika samhällsgrupper

Studier av opinionen i andra länder visar att intresset för klimatfrågan har svalnat även där (Gallup 2010a; 2010b). Det är exempelvis färre amerikaner som anser att vi redan ser negativa effekter av klimatförändringarna år 2010 än vad det var för ett par år sedan. Det finns också skillnader mellan grupper i den amerikanska opinionen. Bland konservativa, som är den grupp som är mest kritisk till huruvida vi ser några negativa effekter av klimatförändringarna idag, är också den grupp där skepticismen har ökat mest (Gallup 2010a).

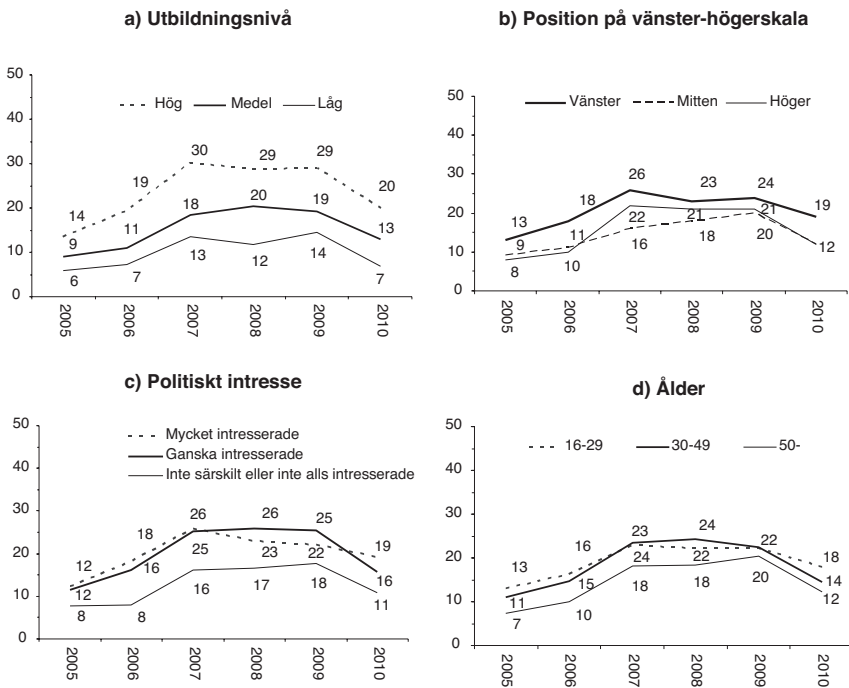
Tidigare analyser baserade på SOM-data visar också att det var främst inom vissa grupper som intresset för miljöfrågan steg mellan 2005 och 2006. Då var det exempelvis bland högutbildade och de mest politiskt intresserade som en tydlig förändring i bedömningen av miljöfrågans viktighet ägde rum (Jagers och Martinsson 2007).

När vi studerar opinionen separat i olika befolkningsgrupper bekräftas ofta resultat från tidigare studier. Utbildningsnivå påverkar t.ex. i vilken mån man uppfattar miljön som ett viktigt samhällsproblem (se Bennulf 1994). Vi har valt att i detta avsnitt avgränsa oss till och fokusera på fyra faktorer som kan påverka i vilken mån och hur människor reagerar på omväldsförändringar och förändringar i mediebevakningen: utbildningsnivå, politiskt intresse, vänster-högerideologi samt ålder.

Detta korta kapitel kan naturligtvis inte täcka in alla tänkbara faktorer som påverkar hur människor reagerar på ny information eller förändringar i mediebevakningen, utan fokuserar på ett mindre antal faktorer vi finner vara av särskilt intresse. Politiskt intresse kan påverka människors reaktioner på många sätt. Inte minst genom att högre intresse medför en högre grad av uppmärksamhet på den samhälleliga och politiska debatten. Människor med lågt intresse är istället mindre benägna att lägga märke till, ta emot, budskap i exempelvis massmedia (Zaller 1992). Utbildningsnivå hänger vanligen ihop med politiskt intresse på så sätt att människor med högre utbildning tenderar att vara mer intresserade av politik. I det

här fallet föreställer vi oss att högre utbildning även kan underlätta för människor att ta in och acceptera den komplexa diskussion som klimatförändringsdebatten innebar. Att lättare kunna sätta sig in i modellerna och sambanden bakom exempelvis klimatförändringar och koldioxidutsläpp bör öka sannolikheten att reagera på debatten genom att tillskriva miljö- och klimatproblem högre prioritet. Ålder kan bidra till förståelse av opinionsutvecklingen genom flera mekanismer. Till exempel kan äldre människors uppfattningar vara stabilare och svårare att förändra än yngres. När det gäller vänster-högerideologi så är denna intressant inte minst i ljuset av den koppling mellan vänsterideologi och miljöengagemang som ofta har iakttagits (se Bennulf 1994; Jagers 2006).

Figur 3 Miljön på allmänhetens agenda 2005 till 2010 i olika grupper, (procent)

Kommentar: Andel av svarspersonerna som anger miljön som det viktigaste eller ett av de tre viktigaste samhällsproblemen i Sverige i dag i olika grupper. *Hög utbildning* innebär personer med högre utbildning, *medelhög utbildning* innebär personer med gymnasieutbildning/folkhögskola och *låg utbildning* innebär personer med grundskola eller motsvarande. *Vänster* och *höger* innebär att svarspersonen anser sig stå klart eller något till vänster respektive höger. *Mitten* innebär att svarspersonen anser sig stå varken till vänster eller till höger. *Mycket intresserade* och *ganska intresserade* innebär att svarspersonen är mycket intresserad respektive ganska intresserad av politik i allmänhet. *Inte särskilt eller inte alls intresserade* innebär att svarspersonen inte är särskilt eller inte alls intresserade av politik. Ålder är indelat i tre kategorier 16-29 år, 30-49 år och 50- år.

Frågan är om upp- och nedgången för miljöengagemanget ser olika ut för människor med olika grad av politiskt intresse, ålder etc. under perioden 2005-2010. Ökar engagemanget tidigare och snabbare i vissa grupper? Finns det några grupper som inte förändras alls under perioden då den breda allmänhetens klimatmedvetenhet väcks? I figur 3 presenteras utvecklingen av miljöfrågans viktighetsbedömning bland människor med olika grad av utbildningsnivå, politiskt intresse, vänster-högerideologi och ålder under perioden 2005-2010.

När man skärskådar opinionsutvecklingen bland hög, medel och lågutbildade framkommer att opinionen inom dessa grupper utvecklades på ett likartat sätt. Mellan år 2005 och 2007 fördubblades andelen högutbildade som angav miljön som ett viktigt samhällsproblem och det samma gäller för medel och lågutbildade. Skillnaden verkar vara att högutbildade personer reagerade något tidigare jämfört med medel- och lågutbildade. Den procentuella ökningen mellan 2005 och 2006 är statistiskt signifikant (95%-konfidensnivå) bland högutbildade, men inte bland lågutbildade. Ökningen mellan 2006 och 2007 är däremot signifikant i alla tre utbildningsgrupperna. När väl nedgången i miljöopinionen äger rum mellan 2009 och 2010 sker den på bred front och inom alla utbildningsgrupper. Gruppen lågutbildade går tillbaka till samma nivå som före klimatdebatten, medan miljön fortfarande ligger kvar på en något högre nivå än 2005 bland hög- och medelutbildade (se figur 3a).

I figur 3b återfinns också miljöopinionens utveckling uppdelat efter position på vänster-högerskalan. Både uppgången och nedgången återfinns bland personer till vänster, i mitten och till höger på den politiska skalan. Några intressanta skillnader är dock värda att notera. Personer i den politiska mittfåran reagerar märkbart senare än övriga grupper när det gäller uppgången i opinionen och verkar generellt sett reagera mindre på klimatfrågans politiska och mediala framgång. Sannolikt återspeglar detta främst att svars personer i den politiska mitten generellt tenderar att hysa något lägre politiskt intresse än andra³. Ökningen mellan åren 2006 och 2007 i den procentandel som anger miljö- eller klimatfrågor som viktiga är dock statistiskt signifikant för alla de tre grupperna. Förändringen mellan 2005 och 2006 är dock enbart signifikant för personer till vänster. Värt att notera är att miljöfrågan generellt verkar appellera till personer till vänster i något högre grad än övriga grupper. Denna skillnad består över tid och tycks även förstärkas något nu när klimatfrågan generellt sett har svalnat i media och i allmänhetens ögon. Detta kan ses i figur 3b genom en mindre nedgång bland personer till vänster än bland övriga.

Vi ser även i figur 3c att den uppgång i miljöopinionen som börjar 2006 först får genomslag bland de mest politiskt intresserade och även bland dem som uppger sig vara ganska politiskt intresserade. Effekten bland personer med måttligt eller lågt politiskt intresse dröjer och följer övriga grupper först år 2007. Nedgången i miljöopinionen blir tydlig i alla grupper oavsett politiskt intresse, men märks tidigast bland personer med mycket stort politiskt intresse.

I de olika åldersgrupper som presenteras i figur 3d ser vi generellt sett tämligen parallella trender. Först kan en uppgång i alla grupper konstateras från 2005 till

2007, för att sedan sjunka igen mellan 2009 och 2010. Alla grupper stannar dock kvar på högre nivå än före uppgången startade. År 2009 hade ålderskillnaderna jämnats ut betydligt, men år 2010 när miljöengagemanget börjat sjunka igen ökar åter skillnaderna mellan åldersgrupper och hamnar på ungefär samma nivå som år 2005.

Sammantaget ser vi att olika samhällsgrupper i stort följer samma utvecklingstrender när miljöfrågorna stiger respektive sjunker på allmänhetens agenda (jämför Page & Shapiro 1992). De flesta grupper tar intryck av samma händelser och reagerar på ett likartat sätt på ny information. Några gruppskillnader har dock identifierats. Exempelvis reagerade högutbildade och människor med högt politiskt intresse tidigare än andra när klimatdebatten startade. På motsvarande vis kan vi se att människor som placerar sig politiskt i mitten eller har lågt politiskt intresse i lägre utsträckning har följt med den generella upp- och nedgången för miljöfrågan.

Miljöfrågans uppgång och fall?

Vi har här inga ambitioner att förklara den utveckling över tid hos allmänhetens inställning till miljö- och klimatfrågor som vi har observerat eller slå fast vad dessa förändringar mellan olika år beror på. Tvivelsutan och väl så intressant är att miljön som samhällsproblem i allmänhetens ögon har genomgått en slags opinionscykel, med en inledande uppgång följt av en stabilisering och sedan en nedgång i bedömningen av miljön som ett viktigt samhällsproblem. Om vi lutar oss på tidigare forskning, så diskuterar Anthony Downs (1972), i sin klassiska artikel med just miljöfrågan som exempel, att politiska frågor genomgår cykliska processer. Frågan väcks, människors engagemang stiger, frågan hanteras i det politiska systemet och därefter sjunker människors engagemang när andra frågor tävlar om utrymmet på den mediala arenan. När media och medborgare diskuterar svininfluensa, partiledarbyten, revolter i arabvärlden eller andra samhällsfrågor så har de inte utrymme att diskutera klimatförändringar i samma utsträckning som tidigare.

Vidare har det påståtts att det finns ett särskilt förhållande mellan engagemanget för miljöfrågan och människors bedömningar av ekonomin. Teorin bygger på att miljö är en fråga som människor anser att de själva och samhället främst har råd att engagera sig i när ekonomin är god. När ekonomin går dåligt så minskar engagemanget (se exempelvis Bennulf & Selin 1993, Elliot, Regens & Seldon 1995). Vi har under den korta tidsperiod vi studerar – 2005 till 2010 – genomlevt en finansiell kris som av vissa har beskrivits som den värsta sedan depressionen på 30-talet. Huruvida nedgången i miljöopinionen är en effekt av finanskrisen är svårt att fastställa, men vi kan konstatera att den spontana tolkningen är att så inte tycks vara fallet om inte effekten är klart fördröjd. Finanskrisen kan anses ha startat 2008 i samband med den kris på den amerikanska bolånemarknaden som bland annat ledde till att bolåneinstituten Freddie Mac och Fannie Mae fick tas över av den amerikanska staten. SOM-undersökningen 2009 visar dock inte på något efterföljande nedgång, utan denna kommer istället först 2010 då den svenska allmänhetens oro

för finanskrisens följder är över och den stora majoriteten istället ser tämligen ljust på den (kortsiktiga) ekonomiska framtiden.

Det finns en uppsjö av tänkbara förklaringar till utveckling och en annan sådan tolkning är att det engagemang som hade byggts upp sedan 2006 delvis gick ur allmänheten efter Köpenhamnsförhandlingarna. Om konsekvenserna av klimatförändringarna är så pass allvarliga som exempelvis FN:s klimatpanel hävdar så finns det all anledning att tro att klimatfrågan åter kommer att stiga på den politiska agendan förr eller senare.

Noter

- ¹ *Stern Review on the Economics of Climate Change* (2006). En rapport skriven av ekonomen Nicholas Stern på uppdrag av den brittiska regeringen. Rapporten är ett försök att beräkna de ekonomiska kostnaderna av den globala uppvärmningen.
- ² Med originaltiteln *An Inconvenient Truth*. En dokumentärfilm av Davis Guggenheim om, och som en del av, den före amerikanske vice presidenten Al Gores upplysningskampanj om den globala uppvärmningen.
- ³ Både hos svarspersoner som anser sig stå till höger och de som anser sig stå till vänster anser sig 61% vara mycket eller ganska intresserade av politik. Bland svarspersoner som placerar sig till mitten är det endast 38 % som anser sig vara mycket eller ganska intresserade av politik.

Referenser

- Ader, C. R. (1995) "A longitudinal study of Agenda Setting for the issue of Environmental Pollution", *Journalism and Mass Communication Quarterly* 72:2, pp. 300-311.
- Asp, K (1991) *Partiskheten i Sveriges Radios och TV4:s nyhetsprogram under 1991 års valrörelse*. Göteborgs universitet: Institutionen för journalistik och masskommunikation.
- Bennulf, M & H, Selin (1993) "Miljö vs ekonomi. Blir vi mindre miljövänliga i kristider?" I S, Holmberg & L, Weibull (red.) *Perspektiv på krisen*. Göteborg: SOM-institutet, rapport 9.
- Bennulf, M (1994) *Miljöopinionen i Sverige*. Lund: Dialogos.
- Downs, A (1972) "Up and Down with Ecology – The "Issue-Attention Cycle"" *The Public Interest*, 28, 38-50.
- Elliott, E, Regens, J.L & Seldon, B.J (1995) "Exploring Variation in Public Support for Environmental Protection" *Social Science Quarterly*, 76:1, 41-52.
- Gallup 2010a Conservatives' Doubts About Global Warming Grow* 11 mars 2010 www.gallup.com: <http://www.gallup.com/poll/126563/conservatives-doubts-global-warming-grow.aspx> Jones, J.M.

- Gallup 2010b *Australians' Views Shift on Climate Change* 6 augusti 2010 www.gallup.com: <http://www.gallup.com/poll/141782/Australians-Views-Shift-Climate-Change.aspx> Pugliese, A & Lyons, L
- Jagers, S. (2006) "På jakt efter den ekologiska medborgaren", i Holmberg, S. & Weibull, L. (red) *Du stora nya världen*, SOM-rapport nr 39, SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Jagers, S. & J. Martinsson (2007) 'Miljöopinionen i hetluften.' i Holmberg, S & Weibull, L (red) *Det nya Sverige*. SOM-rapport nr 42, SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- McCombs, M.E. & Shaw, D.L. (1972) "The Agenda-Setting Function of Mass Media". *Public Opinion Quarterly* 36(1)
- Page, B. I., & R. Y. Shapiro (1992) *The Rational Public: Fifty Years of Trends in Americans' Policy Preferences*. Chicago: University of Chicago Press.
- Stern, N. (2006) *The Economics of Climate Change. The Stern Review*. Cambridge, Cambridge University Press.
- Strömbäck, J. (2000) *Makt och medier: samspelet mellan medborgarna, medierna och de politiska makthavarna*. Lund, Studentlitteratur.
- Zaller, J. R. (1992) *The Nature and Origins of Mass Opinion*. New York: Cambridge University Press.

